

MEVLÂNÂ'NIN TÖLERANS KAYNAĞI VE ESPİRİSİ

İbrahim CEYLAN

Sayın başkan ve saygı değer dinleyicilerim;

Veriler alemi cidden bir derya gibidir. Yüzme bilmeyen bu derya'da boğulur. Bu derya'ya girmeyen de karada kalır. Kıymetli vakitlerinizi suistimal etmeden özetle konumu anlatmak istiyorum. Yalnız konuya bir neşni olsun diye erenlerden bir hikaye ile başlamak isterim.

Erenler bir gün sohbet etmek isterler. Bunu duyan erenler aşığı bir müslümanda bunların bu sohbetinde bulunmak ister. Herşey hazırlanmış, kapı açık, büyük bir salon ortasında geniş bir masa ve üzerinde dolu bir bardak var. Sohbet başlamak üzere, oradakiler lisanı hal ile derlerki biz bardak gibi doluyuz, kimse gelmesin. Tam bu sırada erenler aşığı çıka gelir. Durumu anlar, fakat edemez de kendini içerde bulur. Yakasındaki bir gül yaprağını alarak dolu bardağın üzerine kor ve demek isterki ben bir gül yaprağı kadar hafifim, dolu bardağınızı taşırmam. Bunun üzerine erenler hepbirden ayağa kalkarak onuda aralarına alırlar ve sohbet başlar...

Aziz dinleyicilerim. Sayın hocalarımın ve meslektaşlarımın çok veciz ve belîğ tebliğ ve sohbetleri karşısında, bir gül yaprağı mesabesinde olan sözlerime başlamak istiyorum.

Bilindiği gibi konumuz «Mevlânâ'nın Tölerans Kaynağı ve Espirisi»dir. Öylek zannediyorum i, şimdiye kadar Mevlânâ hakkında söylenen sözler, hiç bir veli hakkında bu kadar hikaye edilmemiştir. İnanıyorum ki Mevlânâ buna lâyıktır. Çünkü, Mevlânâ çok yönlü bir gönül aşığı, arif, sofi ve bilgin bir zat idi. Üstün bir insan sevgisi, sonsuz bir tölerans anlayışı, her seviyedeki insanlarla haşır neşir olabilme ahlaki, birlik ve beraberliğe çağrısı ile Mevlânâ hümanist (insancıl) bir veli ve mutasavvıftı.

Mevlânâ böyle olmakla beraber, Onun ailesi, hayatı, çevresi, tahsili eserleri, derviş ve şeyhleri, dede ve çelebileri üzerinde durmak istemiyoruz. Bizim burada üzerinde durmak istediğimiz husus şudur.

Mevlânâ'nın biz insanlara söylemek istediği şeyin özü nedir? Mevlânâ'nın gerçek insani ve İslâmi manada hakiki töleransı ve bunun esprisi nedir? Nereden alıyor kbu iman ve anlayışı, nereden geliyor bu davet ve hayırış, hülâsa bu İlâhi aşkın menşei nedir? Kanaatımızca öz burada, espri bunda gizlidir. İşte Mevlânâ'nın hayatında ve eserlerinde çok açık veciz bir şekilde ifade ettiği üstün insan sevgisi, insanlara sonsuz bir ümit kaynağı bahşeden gel (İslâma daveti) çağrısı, bizleri bu hususta derin derin düşündürdü. Bence Mevlânâ'nın en üstün tarafıda budur. Mevlânâ ne demek istediğini çok iyi bilen bir gönül aşığı arif ve bilgin bir zat olarak diyorki:

Bâz'â, bâz'â, her an çı hestü bâz'â.
Ger kafir u gebru ve putperest u bâz'â.
İn dergâh ı mâ dergâh ı Nevmi di nist.
Sad bâr, eğer tövbe şikest i bâz'â.¹

Farsça bu ifadesinde :

Gel yine gel, her ne olursan ol yine gel.
Eğer kafir, Mecusi, (ayyaş) veya Putperest isen yine gel.
Bizim dergâhımız ümitsizlik dergâhı değildir.
Yüz defa tövbeni bozmuş olsan yine gel.

diyerek adeta dört esasta formülleştirilen bu kısa ve veciz ifade de, Mevlânâ ve Mevlevîlik tarikatının temel fikriyatını ve felsefesinin belkemiğini teşkil etmektedir. Bu sözlerle demek isteniyorki: Ey insanoğlu, Ali, Veli, Hasan, Hüseyin, Ahmet, Mehmet sen de gel nereye gidiyorsunuz? Dönüş buraya İslâmiyet'e, çünkü C. Hak, bütün insanları kurtuluşa ve ebedi saadete (Dar as-Selam)'a çağırıyor. Zira K. Kerim'de, «Kellâ lâ vezer», hayır, hayır, Melce ve sığınak veya kurtuluş yeri yoktur buyrulmaktadır.²

Öyle ise, Hz. Adem'in yaptığı hatadan dolayı nedameti ne idi? «Yarabbi, biz nefsimize zulmektik, kötülük yaptık, şayet Sen bizi affetmezsen hüsrana uğrar mahvoluruz diye teslimiyeti ve Allah'a dönüşü niçindi?»³

(1) Gerçi bu sözlerin Mevlânâ'ya ait olmadığını biliyoruz. Fakat Mevlânâ'ya mal olmuş olduğundan manevi değerinden hiç bir şey kaybetmemiş kanaatindeyim. Sofî, Ebu Said Ebil Hayır'a ait olduğu söylenirse de; Zîya Paşa'nın Harabatın'da 11. s. 242 de, Baba Efdalul Kaşîye ait olduğunu zikreder.

(2) Sure-i Kıyame, 11-12

(3) Araf, 23

Nuh Peygamberin, Tufan'da oğlu Kenan'a «oğulcağımız ne olur gel gemiye bin, şimdi büyük felaket tufan seli seni alıp götürür» diye haykırışı, gel yavrum gel nidası nedendi?⁴

Lokman aleyhis-Selam'ın oğluna, «Evladım, yer yüzünde büyüklenerek yürüme, insanlardan yüz çevirme, onlara iyiliği emret kötülükten menetmeğe çalış, ibadetini yap ve Allah'ına kul ol» çağırısı aynı anlamda değil miydi?⁵

Mevlânâ'nın mesnevisindeki üç balık hikayesi, bunların ışığı altında, Mevlânâ'nın ifadesiyle hikayeleşmiş güzel bir örneğidir.

C. Hak, asır suresin'de «Asra yemin ederimki bütün insanlar hüsrandır. Ancak iman edip iyi amel işleyenler, birbirine hakkı ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır.»⁶ buyrulmaktadır ki bu ayet insanlığın kaderinin hangi esaslara dayandığını bize göstermektedir.

İşte, bu ayet ve hadislerden ilham alan Mevlânâ Hazretleri, coşkun bir aşkla, zamanındaki bunalım içinde olan günahkar ve ümitsiz gibi görünen, hayata küsmüş bütün insanları, tam teslimiyetle Allah'ın emirlerine ve sonsuz rahmetine çağırıyor ve onlara ne olursanız olunuz gel yine gel diyordu.

Mevlânâ'nın bu aşk ve iman felsefesinin kaynağı, Allah'ın sevgi ve sonsuz rahmetidir. Sevginin kaynağında İlahidir. Musluktan gelen suyun kaynağının baraj ve pınar, evimizdeki elektriğin kaynağının, elektrik santrali olduğu gibi her şeyin bir kaynağı ve aslı vardır. Allah'a iman'ın, sevginin teslimiyet ve sonsuz rahmetin kaynağı ve menşe-i de bizzat Allah'ın kendisidir. C. Hak, bir nebze olsun bu sevgi ve rahmetini Cebrail vasıtasıyla Yüce Peygamberlerine, bütün insanlığa bildirmesi için emir buyurmuştur. Bakınız, yüce peygamberimiz, bunun için bir hadisi şeriflerinde: «Allah'a yemin ederimki, hiç biriniz Allah'a iman etmedikce cennet'e giremezsiniz, birbirinizi sevmedikcede iman etmiş olamazsınız,» buyurmaktadır. Bundan anlaşılıyor ki sevgi, iman'ın manevi bir değeri ve cevheridir.⁷

(4) Hud suresi, 42-46.

(5) Lokman, 15-19.

(6) Asır, a) İkinci ile akşam arası olan zaman birimi, b) Asır 100 senelik bir zaman bölümü, veya asır, sonsuza giden an'lar bütünüdür. Bu ayette her üzünü kapsar... ve içine alır.

(7) Müsilm (İman bahsi, 72. ve 94. hadisler).

Nitekim, C. Hak, K. Kerim'de, esas sevginin kaynağına işareten, «Ey sevgili habibim, şayet onlar Allah'ı sevdiklerini söylüyorlarsa bana tabii olunuz, o zamanda Allah sizi sever (kul in küntüm tuhib-bun Allah'a fette bi unii, 3/31) de fermanı bildirilmektedir.

Saygı değer dinleyicilerim, burada Rabiât ul Adaviye'yi hatırlamamak imkansızdır. Bu veliye hanım bir gün yolda giderken, birinin kendisine karşı aşk ilan edip, aman hayatım, seni çok seviyorum, sen her şeyimsin, senin için ölürüm der durur. Adaviye hazretleri iffet vakuruyla, geri dönüp o kişiye, demek sen beni çok seviyorsun, öyle ise dur sana bir iyilik yapayım der. Bak, sen benimle evlenip ne yapacaksın, benden daha güzel, daha genç, daha canlı ve zengin bir kız kardeşim var bak O arkamızdan geliyor, seni onunla evlendireyim, daha da mesut olursun der, adam gerçek aşkı tatmadığından ve sevgisinde samimi olmadığından aldanır, işin sırrını anlıyamaz, öyle ise diyerek arkasına döner. Adaviye hazretleri, seni yalançı enayı seni, şimdi bana ölümsüz aşk ilan edipdururken ne çabuk caydın? Seni sahtekar yalançı aşık diyerek bismillah ile enseye tokadı yapıştırır. Neye uğradığını anlıyamayan zavallı, kötü niyetinin cezasını böyle çeker ve oradan uzaklaşır.

İşte, gerçek aşık sevgisinde sadakat gösteren gönül ehli olan samimi kişi demektir. Hakikaten seven kişinin gönlünde riya ve iki yüzlülük olmaz. Burada akli selime anlatılmak istenen şey, Mevlânâ'nın olduğu gibi görün, görüldüğün gibi ol ifadesiyle özetlenmek istenir. Hakikatte budur.

— II —

Diğer bir husus, Mevlânâ'nın ikinci beytinde, «eğer kafir, mecusisi veya putperest isen yine gel çağrısının hikmet-i sebebi de, yine Yüce Peygamberimizin bundan 1400 sene önce K. Kerim'deki Ehli kitap hakkında zikretmiş olduğu bazı ayetlerden esinlenmektedir.

Söyleki: Ey ehli kitap olanlar, yani ey Yahudiler, Hıristiyanlar geliniz, bizimle sizin aranızda müsavi olan bir kelime (tevhid'e) ye geliniz, Allah'tan başkasına ibadet etmiyelim ve O'na hiç bir şeyi ortak koşmayalım...)⁸ Ey ehli kitap, Yahudiler, Hıristiyanlar şayet bu davetten yüz çevirirseniz şahit olunuz ki biz müslümanız deyiniz. İlahi çağrı yanında, Hac suresinin 17 - 18. ayetlerinde ise, «Kuşkusuz iman edenler, Yahudiler, Hıristiyanlar, Sabiiler, Mecusiler, aynı za-

(8) K. Kerim, Ali İmran, 64. ayet.

manda Allah'a ortak koşan Müşrikler varya, Allah kıyamet günü bunlar arasında (haklıyı - haksızı) ayırt edip hüküm verecektir... Görmüyormusunuz ki yerde ve gökte ne varsa ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların bir çoğu Allah'ı zikredip duruyorlar.. İnsanların bir çoğuda azaba müstehak olmuşlardır. İlahi fermanın buyrulmaktadır. Binaen aleyh, çeşitli din mensupları veya Ehli kitap hakkında gönderilen bu ve benzeri anlamdaki ayetler, Mevlânâ ve diğer büyük alim ve mutasavvıf Velilerin hayat ve tölerans kaynağı olmuştur... Şurasını açıkca belirtelim ki, Peygamberimiz, Ehli kitap olan insanlara, hatta müşriklere, İslamı tebliğ ettiğinde bütün insanlara tevhid inancını bildirmiş ve İhlas suresiyle Allah'ın vahdaniyeti (birliği)nin bütün İlahi dinlerde aynı olduğunu ilan etmiştir. Ey ehli kitap bizimle sizin aranızda eşit olan bir kelimeye geliniz daveti bunun en güzel örneğidir.

Mesela: Necranlı Hıristiyanlarla resmi görüşmeleri sırasında Hıristiyanların ibadet edeceklerini bildirmeleri üzerine, Peygamberimiz onlara ibadetlerini Mescid-i Nebi'de yapabileceklerini bildirmiş, onlarda ibadetlerini Mescid-i Nebi'de yapmışlardır. Daha sonra onlarla cizye vermeleri şartıyla antlaşma yapılmıştır.⁹

Diğer bir hıristiyan kabilesi olan Beni Tağlip'le bir antlaşma yapılmış onlar Hıristiyan kalabilir, fakat vavtiz, yani çocukların günahlarını çıkarma Hıristiyan adetini reddetmiş, çünkü papazların günah çıkarma yetki ve selahiyatları yoktur, günahı ancak Allah affedebilir esası kabul edilmiştir.

Mecusilerle yapılan antlaşmada ise, onların çok kötü adet ve yaşayışları olduğu belirtilmiş, bilhassa Mecusilerin malda ortaklık adeti ile yakın akrabalarla evlenme geleneği, İslamın ruhuna aykırı olduğundan Peygamberimiz bunları tasvip etmemiş ve Mecusilerden kız alınıp verilmesinde yasaklamıştır.

Keza, Yahudilerle yapılan antlaşmalara gelince, geniş tölerans gösterilip onların razı olacağı bir kişiyi Peygamberimiz kendi temsilcisi olarak tayin etmiş, mali işlerin yanında Yahudilerin hukuki bakımdan Tevrata tabii olabilecekleri hususunda onları serbest bırakmıştır.

Burada üzerinde durulacak husus şudur. Peygamberimizin davetindeki insani çağrı ve İslami davet yanında bir de Risalet (pey-

(9) Muhammed Hâmidullah, İslâm Peygamberi, s. 443-444, M. Fayda.

gamberlik) görevi vardı. Bu nedenle insanlığın kaderini tayin edecek bazı temel prensipleri yani İlahi emir ve yasakları bildirmek zorunluluğunu duymaktaydı. Çünkü, K. Kerim'de C. Hak, «Ey Resulüm, Allah'tan aldığı emir ve yasakları insanlara bildirmezsen, peygamberlik görevini yapmamış olursun...»¹⁰ Diğer bir ayette ise, Ey Habibim, insanları güzel vaz-ı nasihatle ve hikmetli sözlerle Rabbine davet et böylece Allah'ın emirlerine uysunlar.¹¹ Ey insanlar, Biz sana kendinden daha yakınız. Resulün size ne verdi ise onu alınız, sizi nelerden de sakındırıyorsa onlardan da vaz geçiniz. Zira Yüce Peygamber kendi arzu ve hevesinden hiç bir şey söylemez. Öyle ise O'na tabii olunuz. O'nun davetine icabet ediniz...¹² Mealindeki ayetler ne kadar açık ve vecizdir.

Burada başka bir husus ise, Peygamberlerin bir nevi varis ve vekili durumunda olan Ulema ve Evliyalara işaretlen, K. Kerim'de (Ali-imran/103) de insanları doğru yola yöneltmek ve Allah'ın emirlerine davet etmek için, «Müslümanlar içinde öyle bir grup insanlar olsunki bunlar, iyiliği emredip kötülükten sakındırsınlar.» buyrulmaktadır. İşte zamanın kutubları diyebileceğimiz, manevi liderler, İmamı Azamlar, Ebu Yusufklar, Hallacı Mansurlar, Rabiâtül Adeviyeler, İmamı Kuşeyriler, Beyazıtı Bestamiler, İmamı Gazzeliler, Ahmet Yeseviler, Hacı Bektaşlar, Yunus Emreler, Şemsi Tebriziler, S. Koneviler ve Mevlânâ gibi gönül aşığı erenler, Peygamberlerin yolundan giderek insanlığı doğru yola getirmek için davet ve çağırıda bulunmuşlar, yılmadan usanmadan yokluk ve mahrumiyet içinde zamanlarındaki insanlara büyük hizmetlerde bulunmuşlar ve manevi liderliğin birer altın halkalarını oluşturmuşlardır.

Hülasa, Mevlânâ ve benzeri velilerin yegane dayanağı olan Peygamberimiz, insanları hiç bir fark ve özellik gözetmeksizin dil, din, ırk, millet, şöhet ve mevkii ne olursa olsun, Kisrasından - Mukavkısına, Kıptisinden - Mecusisine, Herakliyusundan - Papazına kadar her türlü insanları İslam'a davet etmiş, onlara son derece nazik ve iyi davranmış, Tölerans ve anlayışın en üstün seviyede hareket etmiş ve akıllara durgunluk verecek bir muamelede bulunmuştur. Dahası, Ey insanlar, ey Allahın kulları kardeş olunuz diyerek tam 23 sene devam etmiştir. Mevlânâ'nın, eğer kafir, mecusi veya putpe-rest isen yine gel diyerek çevresindeki bütün insanlara göstermiş

(10) Maide, 67.

(11) Nâbil, 125.

(12) Haşır, 7; Necm, 10.

olduğu anlayış ve töleransın içindeki ince esprinin hikmeti vücudu'da Yüce peygamberimizin davetinde mündemiçtir. Gizlidir. Bu nedenle Mevlânâ ve benzeri büyük zat ve Velilerin hayat hikayelerinden ziyade manevi şahsiyetleri üzerinde gerçekten durmak gerekmektedir.

— III —

Mevlânâ «Bizim dergâhımız ümitsizlik dergâhı değildir» derken burada bir gerçeği vurguluyordu. Şüphesiz bu dergâh Mevlânâ Tekkesinin olmadığı, onun bir sembolden ibaret bulunduğunu, hakikatte dergâhın İslâmiyet ve Allah'ın sonsuz rahmeti olduğunu işaret etmek istiyor, buradaki inceliği biliyor, bu sırrın anlaşılması nedeniyle hemen her kese, **in dergâhı mâ dergâhı nevmi nist**, dergâhımız ümitsizlik dergâhı değildir diyordu.

İşte Mevlânâ'nın en düşündürücü taraflarından biriside budur. Çünkü Mevlânâ tam teslimiyetle Hakk'ın sonsuz rahmetine inanıyor, bu İlahi aşkın derin cezbesi içinde bütün insanlara adeta yalvarırcasına Zümer suresini okuyordu. Bu ayette (53):

Ey habibim, insanlardan kendi aleyhlerinde günah işlemekte haddi aşan Allah'ın kullarına söyle, günahları ne olursa olsun Allah'ın rahmetinden ümit kesmesinler, çünkü, Allah (şirk hariç) bütün günahları affedicidir, de. Başka bir ayette ise «sakinha Allah'tan ümit kesenlerden olmayınız, zira Allah'tan ancak kafirler ümit keser.»¹³ buyrulmaktadır. Mevlânâ çağrısında adeta bu ayetleri okuyor ve düşünüyorki, mantıken akli selim sahibi bir insan Allah'ın rahmetinden ümit kesemez. Mevlânâ bu hayat felsefesinden hareket ediyor ve her gördüğü kişiye, her tanıdığı insana, dili, dini, ırkı ne olursa olsun tefrik etmeksizin müslim gayri müslim her kesi çağırıyor ve İslamiyete davet ediyordu, hatta zaman zaman Sille'ye Yeni Eflatun Kilisesine gidiyor orada Kilise Papazıyla konuşuyor onlarla hasbihal (sohbet) ediyordu. Yılmak ve usanmak bilmeyen Hz. Mevlânâ, adeta Peygamberimizin ilk devirlerindeki yaptığı gibi, her yerde her türlü insanları İslamiyete davetten çekinmiyordu.

Peygamberimizin ümitle Taif'e gidip ora halkını İslamiyet (tevhid)'e davet ettiği, Taiflilerin İslamiyeti kabulleri şurda dursun, Peygamberimize akla hayale gelmedik eza ve cefa yapmaktan geri durmadılar. Peygamberimizin üzüntüsü sonsuzdu, çok müteessir olmuş ve geri dönmüştü. Tam bu sırada C. Hak Peygamberini teselli

(13) K. Kerim, Hıcr, 55-56.

için Cebrail'i gönderdi. Cebrail, «Ey Allah'ın Resul'ü, Allah'ın selameti üzerine olsun, emret şu iki dağı birbirine kavuşturup Taiflileri helak edeyim dedi.» Peygamberimiz, (Cebrail'e), hayır, hayır, Ben bunu istemiyorum, Ben insanlara azap için değil, rahmet için gönderildim. Bunlar cahil bilmiyorlar, Beni anlayamadılar, ümit ediyorum ki ilerde bunlardan **La ilâ he illallah** diyen bir nesil çıkar buyurmuştu.

İşte kainatın efendisi'nin hayat felsefesi ve Allah'ın sonsuz rahmetine olan inancı. Gerçek ümit bu. Hakiki rahmet bu idi. Mevlânâ bunu biliyor, bu iman ve inançla hıristiyan bölgesi olan Sille'ye gidiyordu.¹⁴ Keza, zamanının bir bela ve kasırgası olan Moğol felaketi Konya'yı istila ettiği sıralarda, Mevlânâ Moğol kumandanı (Bayçu)'ya gece gidip sabahleyin geri geliyor, Mevlânâ'ya, halk korkmadınız mı? Nasıl gittiniz diye sorduklarında Allah'ın Resulü korktumu ki diye cevap vermiş sonra halka dönerek ümit ediyorum ki Moğollardan bir zarar gelmeyecek, hatta onlardan bir iman ordusu çıkacak cevabıyla halk'a ümit ve emniyet güvencesi vermiştir. Nitekim, Cengiz Han'ın oğlunu veli ahd tayin ettiği sıralarda, resmen Hıristiyanlardan bir heyekt gelip hem oğlunu tebri, hemde Cengiz Hanı Hıristiyanlığa davet ettiklerinde Cengiz Han bu teklifi kabul etmiştir. Daha sonraları müslüman olmuşlardır.¹⁵ Tıpkı Taifliler gibi.

Binaen aleyh, Mevlânâ ve O'nun zamanı siyasi, sosyal ve kültürel bakımdan iyi tetkik edilirse görülürki Mevlânâ'nın çağrı ve davetinde büyük bir mana ve sırlar gizlidir. Mevlânâ, Resulullah'ın davet ve yolculuğunda yeşil ışık yakan bir tren şefi veya bir trafik memuru gibidir...

Burada konuyu iki katagoride müteala edebiliriz. a) Mevlânâ'nın kaynağı meselesi, b) Bu davet ve çağrıya muhatap olan insan oğlu, yani biziz. Kaynak K. Kerim ve Peygamberimizin örnek hal ve hareketidir. C. Allah'ın insanoğluna bahşetmiş olduğu İlahi fikirler ve yaşanması gereken prensipler manzumesidir. Taassuba girmeden bunlar üzerinde çok derin düşünmemiz gerekmektedir.

İnsanoğluna gelince, bu hususta K. Kerim'de 100'ün üzerinde ayeti kerime vardır. Bu cümleden olarak, «Biz insanı bir kan pıhtısından yarattık, sonra et kemik ve şekil verdik, ona ruh'umuzdan üfledik, onu Biz bir erkekle bir kadından yarattık... Böyle olduğu

(14) Gölpınarlı A., Mevlânâ Celaleddin, s. 257.

(15) İbid, 220-24. ve Şehbender zade, İslâm Tarihi, s. 426-44.

halde (hassaten kafirler için) Allah canımı alsın, ne kadar da nankördür, ne kadar zayıf yaratılmış, niçin böyle nankörlük yapıyorsun, hiç düşünmeyeceksin, bunların bazıları hayvandan daha aşağıdır; hatta kıyamette, onlar ne olur biz toprak olsaydıktaki bu günleri görmeseydik derler. Halbuki Biz insanları eşrefi mahlûkat olarak yarattık, onlara bir takım sorumluluklar yükledik, onlara sonsuz rahmet var, onlara genişliği yerle gök akadar olan cennetler hazırladık. Hülâsa, inanan ve teslim olanlara ebedi saadet vardır. Öyle ise Ey kullarım Dar-us Selâm'a=ebedi saadete geliniz buyrulmaktadır...¹⁶ Evet insanoglu, kulak ver dinle.»¹⁷

— IV —

Konumuzun üzerinde durmağa değer hususlardan biri de adı geçen Mevlânâ'nın son mısraıdır. *Sâd bâr eğer tövbe şikesti bâz'â*, yani yüz defa tövbeni bozmuş olsan yine gel, çağrı ve davetine tam teslimiyetle bir yöneliş ve bir kabullenme görmekteyiz. Zaten istenilen amaçta budur. Binaenaleyh, konuyu daha fazla uzatmadan biz yine K. Kerim ve Hadisi Şerif'e dönelim. C. Hakkın, kulları hakkında, ey günahkar kullarım rahmetimden ümidinizi kesmeyiniz fermanı ile, Yüce Peygamberimizin, «Ey insanlar, Allah'a tövbe istiğfar ediniz. Zira Ben'de günde 100 defa tövbe istiğfar ediyorum dediği, tövbe istiğfar hususunda ise, ashabıyla bir sohbetlerin de onlara şöyle anlattığı rivayet edilir. «Sizden evvelki kavimlerin birinde 99 kişiyi öldürmüş bir katil vardı. Tövbe etmek için zamanın en büyük alimi kimdir diye sorunca, ona bir Rahip gösterdiler. Adam Rahib'e gitti, ben 99 kişiyi öldürdüm, tövbe etsem kabul olurmu dedi. Rahib'te hayır deyince, adam da öyle ise 100 olsun diyerek Rahib'ide öldürdü. Bu katil soruşturmaya devam etti. Ona hakiki bir alimi tavsiye ettiler; adam oraya gitti, alime ben 100 kişi öldürdüm tövbe etsem kabul olurmu dedi. Alim evet olur, niçin olmasın, zira seninle tövbenin arasına kim hail (mani) olabilir dedi. Adam'a filan yere git, orada ibadetle meşgul olanlar var. Memleketine gitme, dedi. Tövbe-kar adam, hakiki alimin dediği yere gitmek üzere yola çıktı ve giderken yarı yolda öldü.

Resulullah devamla bu adam öldükten sonra, rahmet melekleri ile azap melekleri ihtilafa düştüler, rahmet melekleri bu kişi Allah'a teslim olmuş cennetlidir. Azap melekleri ise bu adam hiç bir iyilik

(16) Yunus, 24.

(17) Bu cümle ve cümleciklerin her biri bir ayet özetidir.

işlememiştir. O cehennemlik derken, Allah tarafından gönderilen insan suretindeki başka bir melek aralarında hakemlik yaptı, bu adamın geldiği yer ile gideceği yerin ölçülmesini teklif etti, ölçüldü gideceği yer biraz daha yakın olduğundan adamı alıp Cennet'e götürdüler, buyurmuştur.¹⁸

Diğer bir hadisi şerif'te, C. Hak yeri göğü yarattığında tövbe kapısında yaratmış ve kıyamete kadarda açık bırakmıştır. K. Kerim'de ise «Ey iman edenler yaptığınız günahlardan dolayı bir daha işlememek üzere Allah'a tövbe ediniz ayeti celilesi ne kadar açık ve vazıhtır. K. K./66/8.

Aklı selim sahibi olarak bizlere düşen görev biraz düşünmek ve mümkün olduğu kadar gereğini yapmaya çalışmaktır. Gerçek şuki, bu sonsuz rahmet ve merhamet karşısında Allah'a kul olmayan insanın durumu ne hazin ve ne düşündürücüdür.

K. Kerimdeki bu ayetleri düşünen kafalar için ne kadar manidar ve ne kadar anlamlıdır. Bu nedenle meseleleri hassaten insan-oğlunu ele alırken basit hikaye ve misallerle esas konudan uzaklaşmıyalım. İnsanı en iyi bilen onun yaratıcısı olan Allah'tır. Onun için bu konuya Allah kelamı K. Kerim ve Hadisi şerif açısından eğilmek gerektir. Çünkü, insanoğlunun manevi ilacı budur. Yalnız burada şu hususu akıldan çıkarmamak lazımdır. Yarım doktor candan, yarım hoca dinden eder sözünü unutmıyalım. Ayet ve hadislerde de işaret edildiği gibi ölüme müstehak olan Rahib'in durumuna düşüp taassuba kapılmıyalım. Allah'ın rahmet ve merhametine mani olmak isteyen kişi, şüphesiz topluma faydalı olamaz ve sifenk böceği gibi kendi kabuğu içinde erimeğe mahkum olur. İslamiyette Ruhbanlık olmadığı gibi taassubta yoktur. İnsanlara zaman zaman peygamberlerin gönderilişindeki hikmetin nedenide budur. Bu bakımdan esas kaynaklara inmek mecburiyetindeyiz. O zaman görürüz ki Mevlânâ ve benzeri büyük zat ve velilerin değer ve kıymetini bir daha iyi anlamış oluruz. Mesela :

Peygamberimiz, bir gün ümmetinin cehennem de uğrayacağı durum ve ahvalden bahsederken çok üzüldüler. Bunun üzerine Ebu Bekir, «Ben onların günahlarının yarısını yüklenirim.» Hz. Ömer «Ben'de yarısını üzerime alırım.» Hz. Osman Allah'a yalvarırım beni feda etsin ve vücudumu o kadar genişletsin ki Cehennemi kapsasın ve kimse girmesin, Hz. Ali «Allah'tan isteğim bana o kadar güç

(18) Riyaz'us-Salihin, 1.19-20. (Diyanet yayını 1930).

ve kuvvet versin ki Sırat Köprüsünü dümdüz edeyim herkes selâmetle geçsinler buyurdular. (Peygamberimiz çok mütehassis olduklar.)¹⁹ İşte ashap bu idi, İslâmın rahmet ve merhameti engin tölerans anlayışı burdan gelmekteydi. Mevlânâ bütün bunları biliyor her çeşit insanı İslamiyete davet ederken de suyu pınarın gözünden içiyordu.

Öyle ise ey müslüman kardeşim, günahkar zavallı dostum, niçin sözü uzatıp duruyoruz, niçin kendimize dönmüyoruz. Ne olur kendimiz için istediğimiz bir şeyi başka kardeşimiz ve diğer insanlar içinde istemiyoruz. Genişliği yerle sema kadar olan Allah'ın Cennetin'de o zavallı müslüman kardeşimizin de bir gece kondusu olsun. Zira bunları C. Hak K. Kerim'in de Resulüne öğretmiş, insanların yaratılış amaç ve gayesini bildirmiştir. Bizden istemek ve çalışmak, hüküm Allah'a aittir. Allah, hain bakan gözlerle gönülden geçen her şeyi bilendir. (Gafir/19). Yeterki kul olup teslim olmasını bilelim...

Netice :

Buraya kadar özetlemeye çalıştığımız tebliğimizin ana fikri, insanı insan yapan manevi değerleri ve Mevlânâ'nın şahsiyetinde, insanoglunun Yaraticısına karşı teslimiyeti ve O'na kul olabilme niteliği üzerinde durmaya çalıştık. Çok kompleks bir varlık olan insanı tanımakta o kadar zor ve imkansızdır. Ne kadar sade görünüşlü ise de o kadar da anlaşılması güçtür.

Nedir bu alemleri suğra olan insanoglu, niçin küçük kainat - evren - yani biz neyiz? Nereden geldik gidiş nereye? Netice ne olacak? Bu dünyadaki görevimiz nedir? Diğer mahlukat gibi yeme, içme gezip dolaşma, uyuyup kalkma v.s. midir yoksa birşeylerle mükellef ve sorumlumuyuz? Şüphesiz bütün bunlar tabii ve doğaldır. Sorumluyuz ve mükellefiz...

Bu nedenledir ki, toplum halinde yaşayan cemiyette, siyasi ve idari, mali, askeri, sosyal ve kültürel alan da olduğu gibi dini ve manevi sahada da cemiyeti çevresinde toplayabilecek, merkezi odak ve otağ olarak kutup tabir edebileceğimiz zamanın fikir ve düşünce adamı olacak manevi liderleri yetiştirmek mecburiyetindeyiz. Eminimki insanoglunun bir takım kompleks problemlerini çözmek ancak böylelikle mümkün olabilir. Maaalesef zamanımızda İslam alemi

(19) Gavsî Mehmet, s. 176.

dolayısıyla müslümanlar bir çıkmaz içinde adeta kördögüşü gibi birbirleriyle savaşlar, anlaşmazlıklar, ihtiraslar, inatlıklar, hiçten nedenlerle itham ve iftiralar v.s.ler, heyhat heyhat İslam nerede? bizler neredeyiz? İslam alemi bu kasırgalar içinde kavrulurken, bizler bugünlerde herşeyden daha çok birlik ve beraberliğe muhtacıız...

Müslümanların VIII. asırda İspanya'yı fethettiklerinde, abidelelerinin portaline yazdıkları dünyayı ayakta tutan şu dört temel esas, Avrupayı hayranlıkta bırakmış ve onları dize getirmişti. Bu dört prensibler a) Amirlerin icraatı, b) Hakimlerin adaleti, c) Askerin şecaatı ve nihayet d) Abidlerin dua ve niyazıydı. Yani madde ile mananın, ilim ile dinin, ruhla bedeninin, insanla Mevla'sının ahenkleştiği, bütünleştiği bir zaman ve devirdi...

Burada söylemek istediğimiz insan unsurundan maksat, ilim ve imanla mücehhez entellektüel seviyede yetişmiş her kademedeki kadroyu kastediyoruz. Yoksa, bilindiği gibi, türbenin şekli ve mimarisi, hocanın sarık veya cübbesi, müslümanın sakal veya takkesi, yarı aydının kıravat veya şapkası çok önemli değildir. Öz olan kişinin ruh ve mana alemidir. İnsanın hal ve hareketidir. Davranış ve yaşayışı, komşusu açiken tok yatmayan inancı, komşusunun malı, canı, ırz ve namusu emniyet altında oluşu önemlidir elzemdir. Nitekim, Peygamberimize, müslüman kimdir diye sorduklarında, Peygamberimiz, elinden dilinden hal ve hareketından emin olup kendisine güvenebildiğiniz kişidir diye cevap vermiştir. Ölçü budur.

Bu gün bu iman ve yaşayış içinde olan gönül erlerine yani iyi insanlara çok hemde pek çok ihtiyaç vardır. Mevkii, rütbesi, işi, yeri ve makamı ne olursa olsun her türlü iyi insanlara, vatan ve milletini kendi nefsinden daha fazla seven gerçek müslümanlara ihtiyaç (daha çok) duyulmaktadır.

Mevlânâ'nın davet ve çağrısında olduğu gibi, zaman zaman icraa' edilen Milli Kongrelerimizde bizlere bu ruh ve manayı vermelidir. Zaten amaçta budur. Öyle ise, biraz kulak verme, biraz sevgi, biraz teslimiyet, biraz çalışma eh biraz da insaf edelim aziz dinleyicilerim... En derin saygılarımla...

BİBLİYOGRAFYA

- 1 — Etik Arif, Mevlânâ'da Manevi görüş, 1964, Konya.
- 2 — Eflaki Ahmet, Ariflerin Menkıbeleri, (terc. Tahsin Yazıcı) 1973, İstanbul.
- 3 — Gölpınarlı Abdalbaki, Mevlânâ Celâleddin, 1959, İstanbul.
- 4 — Gölpınarlı Abdalbaki Mevlânâ C. fihi mafih, 1959, İstanbul.
- 5 — Gölpınarlı Abdalbaki, Mevlânâ Adab ve Erkanı, 1963, İstanbul.
- 6 — Gölpınarlı Abdalbaki, Mevlânâ Mektubatı
- 7 — Hitti Philip, History of the Arabs, 1968, London.
- 8 — İslam Ansiklopedisi, «Mevlevilik» maddesi.
- 9 — Hayat Ansiklopedisi, Mevlânâ Celâleddin Rumi, maddesi.
- 10 — K. Kerim ve Rıyauzus-Salihin, Diyanet yayını.
- 11 — Öztuna Yılmaz, Büyük Türkiye Tarihi, XIII. s. 245 - 247. 1979, İstanbul.
- 12 — Türk Ansiklopedisi, Mevlevilik maddesi.
- 13 — Şehbender zade, (Filibeli Ahmet Hilmi, İslam Tarihi, 1982, İst. s. 422.
- 14 — Pakalın M. Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1946.
- 15 — Fayda Mustkafa; «Hz. Muhammed'in Necranlılarla görüşmesi ve Mübühele,» İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi, Anara, 1975, II. s. 143 - 150.
- 16 — Önder Mehmet, Mevlânâ Şehri KONYA, Anara, 1971, s. 313-384.
- 17 — Kavsi Mehmet, Menakıb-ı Ciharyâri Güzin, İst. 1959, s. 176.
- 18 — Tahir ul Mevlevi, Mesnevi Tercüme ve Teşhî, İst. 1963.